

Макулдашылды:
Түп айыл өкмөтүнүн
башчысы
Джузенов Ч.Э.

Бекитилди:
Түп айылдык кеңешинин
төрагасы
Абдымамбетов А.Б.

2025-2029-жылдарга социалдык-экономикалык өнүгүү программасы
Түп айыл аймагы

1-БӨЛҮК . АЙМАКТЫН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ	
Географиялык абалы	Түп айыл аймагы Ысык-Көл облусунун чыгыш тарабындагы Түп районунда айыл эсгергесинде жайгашкан. Аймак чыгыштан Карасаев жана Каркыра айыл аймактары менен, батыштан Балбай айыл аймагы менен чектешет ж.б. Айылдык аймактын борбору – Түп айылы. Облустук борбордон алыстыгы 26 км. Борбордон алыстыгы 370 км. Айыл аймагы 1996 - ж. уюштурулган. Жалпы аянты -15437 га Райондун борборуна чейинки аралык -28 км Чыгыш тараптан чек ара Каркыра айыл аймагы, батыш тараптан Балбай айыл аймагы Айыл аймактын курамына кирген айылдар: Түп, Шаты, Бирлик
Жалпы аянты (га)	15437га
Ландшафт жана жаратылыш шарттары	Климаттык шарт мелүүн континенталдуу, кыштын узактыгы 6-ай, кыштын суук температура -10-25 °С, жайкысын температура +20 +33 °С чейин ысыйт, жаз кеч келет. Негизинен тоолуу аймак, деңиз деңгээлинен 1600 метр бийиктикте жайгашкан. Чет элдик туристердин саны жыл сайын өсүүдө. Түп айыл аймагынын кооз жаратылышы адамдын көз жсоосун алган бийик карагайлуу тоолор, атагы алыска кеткен Каркыра жайлоосу, ал жакта түзүлгөн ыңгайлуу жаратылыштын койнундагы накта кыргыздын үрп –адатын каада-салтын, элибиздин меймандостугун камтыган эс алуу жайлары жыл сайын чет элдик туристердин кызыгуусун артырууда. Чон бет өрөөнүнөн башталган көптөгөн боз үй шаарчалары кыргыздын нукура салтын даназалап, конокторду тозууда калкка көрсөтүлгөн сервис жакшыртылууда.
АА калкы (адамдар), анын ичинде:	15564
Түп айылы (АА борбору)	12525
Шаты айылы	1797
Бирлик айылы	1242
СЭӨПтүн максаты	Түп айыл аймагынын 2024-2027-жылдарга карата социалдык экономикалык өнүгүү программасы (СЭӨП) түзүүнүн негизги максаты айыл аймагынын 3 жылга конкреттүү өнүгүү программасын иштеп чыгуу, жергиликтүү калктын жашоо шартын жакшыртуу, алардын ичинен аярлуу калктын катмарын жана келечек муундардын, экономикалык социалдык жана экологиялык бакубаттуулугун

камсыздоо. СЭӨП иштеп чыгуу процессине айыл аймагынын социалдык-экономикалык, маданий, климаттык жана географиялык абалына анализ жүргүзүлүп, алдыдагы 2024-2027-жылдарга артыкчылыктуу багыттар аныкталат.

Түп айыл аймагынын экономикасы негизи айыл жана мал чарбасына, айыл чарба өсүмдүктөрүн көп түрдүүлүгү картошка жана мөмө – жемиштерди өндүрүүдө жана жеке ишкерлер соода-сатык жана экологиялык жактан таза айыл чарба продукцияларын өндүргөн, калкка кызмат көрсөтүү жана тиричилик инфраструктурасы жогору болгон Түп районундагы айыл аймактарынын ичинен жалгыз гана дотациядан чыккан чон айыл аймагы болуп эсептелет.

Бул СЭӨПтө каралган милдеттерди ишке ашыруунун натыйжасында социалдык-экономикалык абалы, коммуналдык инфраструктурасы мындан дагы жакшыртылып, калктын бардык катмары үчүн, анын ичинде балдар, жардамга муктаж үй-бүлөлөр, жалгыз бой энелер, кары-картаңдар, ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар үчүн ыңгайлуу, жакымдуу жашоонун бардык шарттары менен коопсуз болгон аймакка айланат. Айыл аймагынын калкы таза суу, канализация, телефон жана интернет байланышы менен толук камсыздалып, билим берүү, маданият, спорт, саламаттыкты сактоо, санитария, көрктөндүрүү, жашылдандыруу тармактарында кызмат көрсөтүүлөрдүн сапаты жогорулайт. Ички жолдор асфальтталып, тротуарлар жана көпүрөлөр калыбына келтирилип, көчөлөр кеңейтилип, түнкү жарыктар орнотулат.

2 БӨЛҮК . КАЛК

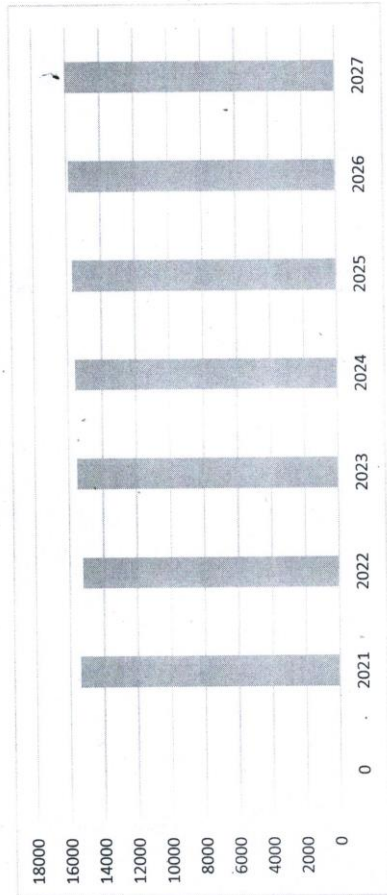
2.1. (таблицца) Калк жана эмгек ресурстары

Категория	факт		күтүү		болжолдоо				
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Калктын жалпы саны (жыл башындагы туруктуу калктын саны, адам)	15394	15234	15523	15564	15720	15876	16035		
алардын арасында аялдар	7601	7681	7759	7823	7981	8045	8115		
Өсүү темпи (%)		1,04%	1,89%	0,26%	1%	1%	1%		
Эмгекке жарамдуу курактагы калк (адамдар)	8101	8890	9128	9212	9319	9545	10113		
алардын арасында аялдар	3552	3991	4216	4511	4546	4718	5225		
Өсүү темпи (%)	9,4%	2,67%	0,92%	1%	1%	1%			
Экономикалык ишмердиктин түрлөрү боюнча иштеген калктын саны (адам):	6501	6902	7119	8012	8405	8516	8718		
Айыл чарба	1407	1506	1998	2113	2500	2600	2700		
өнөр жай	2800	2900	3140	3538	3640	3910	4540		
Ишканалар	400	610	712	800	910	950	1002		
Электр энергиясы	55	60	65	68	69	70	75		
Курулуш	1212	1300	1612	1800	1905	2000	2010		
Соода	2000	2300	2400	2500	2605	2715	2829		

Транспорт жана байланыш	200	216	309	312	345	360	370	
Башка кызматтар (туризм)	310	391	400	419	425	450	490	
Калыктарды кайра иштетүү	-	-	-	-	-	-	-	
Жумушсуз калк (адамдар) :	245	240	235	230	225	220	215	
алардын арасында аялдар		1,02%	1,01%	1%	0,9%	0,8%	0,7%	
<i>Өсүү темпи (%)</i>	123	120	117	115	112	110	107	
Жакырчылыктын чегиндеги калк (адамдар)	94	92	90	90	79	60	50	
<i>Өсүү темпи (%)</i>		+1,03	+1,02	+1,02	+1	+1	+1	
Миграцияланган эмгекке жарамдуу калк (эл аралык миграцияга байланыштуу кеткендер, адамдар)	141	144	136	187	120	112	109	
алардын арасында аялдар		0,9	1,05	0,7	1,55	1,07	1,02	
<i>Өсүү темпи (%)</i>								
2.2. Эмгекке жарамдуу калктын санынын өсүшүн, иш менен камсыз кылуу маселелерин жана эмгек миграциясын талдоо								

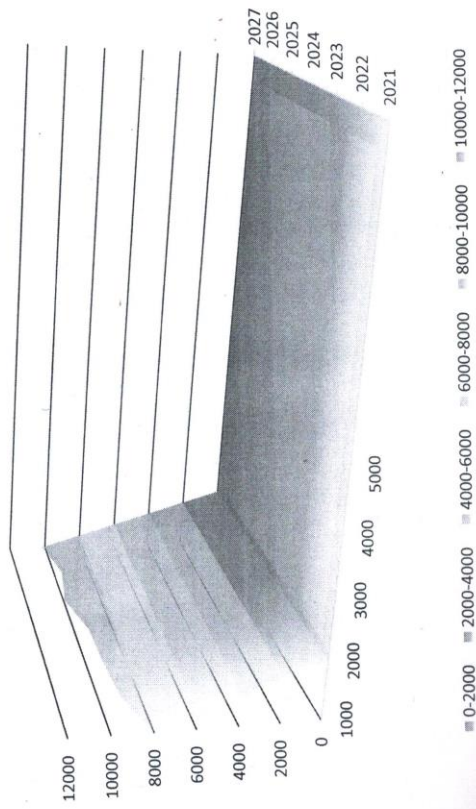
2022-жылы калктын саны 160 адамга кыскарып жатат, себеби ички миграциянын эсебинен калктын саны азайган. 2024-жылга чейин 1%-1,9% жылына төрөлгөн балдардын эсебинен 196га көбөйгөн. 2024-жылы айыл аймактын жалпы калкы **15564** адамды түздү, анын ичинен **7741** эркектер, аялдардын саны **7823** киши. Болжолу менен жылына калктын өсүүсү 2027-жылга чейин 1% ашпайт, орточо баланс ички жана сырткы миграцияга кармалат. Өсүү темпи 1-диаграммда көрсөтүлгөн.

Түп айыл аймагынын калкынын жалпы санынын өсүү динамикасы

Эмгекке жарамдуу калктын саны 9212 адамды түзөт. Орто мөөнөттүү келечекте эмгекке жарамдуу калктын өсүшү жогорку темптерди көрсөтпөйт жана болжол менен ошол эле деңгээлде сакталат, бирок бул мезгилден кийин бул чараларды ишке ашыруунун эсебинен жогору көрсөткүчтөрдү күтүүгө болот. Экономиканы өнүктүрүүгө багытталган программа, бул жаштардын сыртка агылышын олуттуу кыскартууга жана ошону менен эмгекке жарамдуу калктын кыйла олуттуу өсүшүнө алып келиши мүмкүн.

Эмгекке жарамдуу калкынын өсүү динамикасы

Түп айыл аймагынын 2024-жылы жалпы эмгекке жарамдуу калктын иш менен камсыз болгон калктын үлүшү (8012 адам) **86%ды түздү**, бул кыйла жогору көрсөткүч жана болжолдуу эсептөөлөр боюнча ал азайбайт, ал тургай өсүүнү көрсөтөт. 2029-жылга салыштырмалуу **1,5%ды түздү**. Иш менен камсыз кылууда эң чоң үлүштү айыл чарбасы, чакан жана орто бизнес ээлейт – кызматкерлердин жалпы санынын **66% (2024-ж. 8321 адам)**. Өнөр жай, соода жана курулуш сыяктуу ишмердүүлүктүн башка тармактары кызматкерлердин жалпы санында 10-12% дан ашпаган үлүшүн көрсөтүү менен кыйла артта калууда. Бул АА аймагынын жана бүтүндөй райондун экономикасынын негизги багыты айыл чарбасы, чакан жана орто бизнес экендигин түшүндүрөт.

ААда расмий катталган **жумушсуздардын саны 384** адамга чейин кыскарган, бул эмгекке жарамдуу калктын **4,17% түзөт**. Болжолдоо жумушсуздардын санынын кескин кыскарышын болжолдобойт, анткени мындай аз үлүшү мүмкүн болгон статистикалык каталардан улам алдын ала айтуу кыйын. Анын ичинде айыл чарба продукциясын кайра иштетүүчү ишканаларды жана фабрикаларды куруу, ошондой эле ишкердикти өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүү, чет өлкөлүк ири инвесторлорду тартуу ниеттери бар. Айыл аймагынын географиялык өзгөчөлүктөрүн караган бөлүмүндө жаңы өнөр жай зоналарын түзүү (жер участокторун өнөр жай жерлерине айландыруу аркылуу), завод, фабрикаларды, логистикалык борборлорду куруу каралган.

Миграцияланган эмгекке жарамдуу калктын саны 2024-жылга карата 1560 адамды түздү – республиканын башка региондорунун көрсөткүчтөрүнө салыштырмалуу бул өтө аз сан. Ал эми болжолдоодо мындай кичинекей көрсөткүчтүн азайышы каралганы менен, жаштар үчүн келечектүү жумуш орундарынын жоктугунан, ошондой эле ички миграциянын күчөшүнүн мүмкүн болуучу тобокелдиктерин эске алуу зарыл.

СЭӨП калкты иш менен камсыз кылуу боюнча чараларды ишке ашырууну карайт:

- жаштарга ар кандай тренингдерди жана билим берүү курстарын табууга жана бүтүрүүгө көмөк көрсөтүү;
- үйдө отурган кыз-келиндерди чакан ишкерликке, кол өнөрчүлүккө жана тигүү цехтерине жумушка тартууга жардам берүү;
- бизнес ачууда жаштарга, жаңы баштаган ишкерлерге жардам көрсөтүү.
- Айыл аймакта жайкы жана кышкы, ошондой эле тоо туризмдин өнүктүрүү

3.1. (таблица) Кызматтар жана жергиликтүү инфраструктура

Категория	факт		күтүү		болжолдоо	
	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Таза ичүүчү сууга жетүү (%)	15394	15234	15523	15564	15720	15876
Үй чарбаларын катуу калдыктарды чыгаруу менен камтуу (%)		1,04%	1,89%	0,26%	1%	1%
Ички асфальтталган жолдор	7601	7681	7759	7823	7981	8045
канааттандырарлык абалда (%)						
Коомдук жайларды жарыктандыруу (%)	8101	8890	9128	9212	9319	9545
Спорт секцияларына тартылган жарандардын саны (адамдар)		9,4%	2,67%	0,92%	1%	1%
Маданият тармагындагы ийримдерге тартылган жарандардын саны (адамдар)	3552	3991	4216	4511	4546	4718
анын ичинде аялдар (кыздар)	6501	6902	7119	8012	8405	8516
Балдарды мектепке чейинки билим берүү менен камтуу (%)	1407	1506	1998	2113	2500	2600

Балдарды орто билим берүүгө камтуу (%)	2800	2900	3140	3538	3640	3910	4540
10 000 калкка эсептегенде							
врачтардын жана орто медициналык персоналдын саны (аймак боюнча)	400	610	712	800	910	950	1002
Калкты турак-жай менен камсыз кылуу (%)	55	60	65	68	69	70	75

3.2. Учурдагы кырдаалды талдоо

Таза ичүүчү суу менен камсыз кылуу:

-Түп айылынын таза суу системасы 60 жылдан ашык пайдаланылып, эскилиги жеткен. Бүгүнкү күндө жаны суу системасы чон көчөлөргө киргизилип жатат, ал эми чолук көчөлөргө суу системасы Ысы-Көл өнүктүрүү фонду аркылуу жасалып, 2027-жылга 100% жергиликтүү калк таза суу менен камсыз кылынат.

-Шаты айылдан таза суу системасы жок, жакынкы арада Түп айылынын жаны суу системасы ишке киргизилгенден соң, эски резервуарды Шаты айылынын иштеп жаткан системасына кошулганда 80 % калк таза суу менен камсыздалат.

-Бирлик айылында таза суу системасынын эскилиги жеткен, суу тутумдору менен калктын 40% гана сапатсыз суу менен камсыздалган. Бирлик айылындагы таза суу системасы толук реконструкциялоого муктаж.

Түпкү жарыктандыруу системасы менен камсыздоо:

- Түп айылынын борбордук жана башка чон көчөлөрүнө 60% киргизилген. 2027-жылга таза суу системасы, канализация ишке киргенден кийин, 100 % жарыктандыруу жүргүзүлөт.

- Шаты айылында борбордук 2 чон көчөсүндө гана жарыктандыруу 40% киргизилген. 2027-жылга карата 100 % жарыктандыруу жүргүзүлөт.

- Бирлик айылында түпкү жарыктандыруу борбордук эки көчөсүнөн башка көчөлөрдө жокко эсе. 2027-жылга карата 100 % жарыктандыруу жүргүзүлөт.

Катуу тиричилик калдыктарды чыгаруу:

- КТКны (катуу тиричилик калдыктары) чыгарууга атайын техникалар бар, бирок ирээттеп чыгаруучу контейнерлер жок жана жетишсиз. Жергиликтүү калк таштандыны ирээттеп чыгарбайт. Таштандынын кайра иштетүүнүн жоктугу.

-Шаты айылында 30 контейнер, ал эми Бирлик айылында 30 контейнер бар, алардын тиричилик калдыктарын борборлоштурулган МКЧ алып кетет. Ар бир айылда КТКны топтоочу полигондун санын көбөйтүүнүн кажети жок, себеби экологияга өзүнүн терс таасирин тийгизет.

Ички жолдордун абалы:

-Түп айылынын ички жолдорунун уздугун 40км түзүп, анын ичинен жергиликтүү жана республикалык бюджеттен 18 км асфальт төшөлүп, азыркы учурда суу түтүктөрү жана канализация системасы орнотулуп, казуу иштери жүрүп жаткандыгына байланыштуу ички жолдорду асфальт төшөө иштери токтолду деп турат.

-Шаты айылынын ички жолдорунун уздугу 10 км түзөт, дээрлик 90% асфальт төшөлгөн эмес, жергиликтүү бюджеттин жетишсиздигинин айынан.

-Бирлик айылынын ички жолдорунун уздугу 12 км түзөт, 88% асфальт төшөлгөн эмес, жергиликтүү бюджеттин жетишсиздигинин айынан.

Маданият өнүгүү: Маданият маселесине байланыштуу көйгөйлөр:

- Бирлик айылында маданият үйүнүн жоктугу;

- Шаты айылынын маданият үйүнүн имаратынын жана эмеректеринин эскилиги, музыкалык аппаратуранын жоктугу, бий кружосу үчүн залдын жоктугу жана керектүү шаймандардын жана формалардын жетишсиздиги.

Медициналык тейлөө:

-Түп айыл аймагынын калкын медициналык тейлөө үчүн учурда 6-врач кызмат алып барат, стандарт боюнча бир врач 750-800 адамды тейлөө керек, бирок биздин аймак үчүн - 18 врач жетишпейт.

Айыл аймагынын жергиликтүү инфраструктурасынын көрсөткүчтөрү:

-Турак жайдын жетишсиздигинен Түп айыл өкмөтүнө арыз менен жер тилкесин сурап кайрылгандардын саны - 1800 адамдан ашты. Бүгүнкү күнү мыйзам чегинде трансформациялоо үчүн үч айылдын айланасында сугат жерден башка категориядагы жерлер жок болгондугуна байланыштуу маселе чечилбей келүүдө.

-Түп айылдагы эс алуучу жайдын жоктугу, борбордук парктын эскилиги жетип, балдар үчүн ойноочу шарттардын түзүлбөгөндүгү;

-Аймактын экономикасы жана жер шарты айыл чарба багытында, талаа жолдору айына эки жолу сүрдүрүлгөндүгүнө карабай, аба ырайынын шартына байланыштуу өтө начар абалда калууда;

-Энергия булактарынын альтернативасынын жоктугу;

Инклюзивдүү өнүгүү:

-ДМЧ балдар үчүн реабилитациялык борбордун жоктугу, өзгөчө балдарды коомго кошууга шарттын жоктугу;

Спорт:

-Түп айыл аймагында 3 спорт аянтчасы 4 кичи футбол аянтчасы бар, «Балбай» спорт комплексинде спорттун түрлөрү -волейбол, баскетбол, күрөш, бокс, таэквандо ийримдери бар

-Түп айылында айымдар үчүн жаны заманбап жабдуулар менен жабдылган фитнес борбору ишке берүүнүн алдында турат.

3.3. Жергиликтүү коомчулуктун артыкчылыктуу муктаждыктарын талдоо			Болжолдуу наркы (мин сом)
Приоритет	Мүмкүн болгон чаралардын жалпы сүрөттөлүшү	Күтүлгөн натыйжа жана убакыт	
Калкты ичүүчү таза суу менен толугу менен камсыздоо	Түп айылынын таза суу системасына кирбей калган кыска көчөлөрдү жана Шаты, Бирлик айылдарын жаны таза суу тартып берүү. (30км)	2027-жылга Түп айыл аймагынын калкы ичүүчү таза суу менен толугу менен 100% камсыз болот. Элдин ден соолугуна кам көрүү, ар кандай жугуштуу оорулардын алдын алат.	
Түп айыл аймагынын калкын КТКны ирээттөө үчүн түшүндүрүү иштерин жүргүзүү жана ирээттөөчү контейнерлер менен камсыз кылуу.	Түп айылын төрт кварталдарында жана Шаты, Бирлик айылдарына жыйындарды өткөрүп, калкына түшүндүрүү иштерин жүргүзүү жана ирээттөөчү 150 контейнерлер менен камсыздоо.	2025-2026-2027-жылдарга акыр чикир көйгөйүнөн арылуу. Жашоонун санитардык-гигиеналык шарттары түзүлөт.	
Түп, Шаты, Бирлик айылдарынын ички жолдорун асфальт төшөө жана грунт	Республикалык бюджеттен каражат суроо, жергиликтүү бюджеттен акча бөлүү. Демөөрчүлөрдү издөө, Ысык-Көл өнүктүрүү фонддон.	2027-жылга чейин 78% ишке ашып, ички жолдорго оңолуп, жол	

төгүп жолдорду түздөө иштерин жүргүзүү.		коопсуздары сакталат. Жергиликтүү калкка ыңгайлуу шарт түзүү.	
Түп, Шагы, Бирлик айылында жалпы пайдалануучу жерлерге толук жарыктандыруу.	Жергиликтүү бюджет жана Ысык-Көл өнүктүрүү фонддон	2026-жылга чейин 88% ишке ашат. Коопсуздук түзүлөт. Тиричилик шарттары жакшыраат.	
Түп айыл аймагына аялдарына фитнес клубун ачуу	Жергиликтүү бюджет, демөөрчүлөр	2024-2025-жылга 100% ишке ашат. Гендердик тенчилик, сергек жашоо.	
Түп айыл аймагынын жерлерин трансформациядан өткөрүп, ипотекалык көп кабаттуу үйлөрдү куруу	Жергиликтүү бюджет, демөөрчүлөр	2025-2027-жылга мүмкүнчүлүккө жараша.	
	Түп айыл аймагындагы ата-энелерге «Балдарга жагымдуу тарбия берүү» курсун өткөрүү	2027-жылга чейин 78% ишке ашып, ички жолдор оңолуп, жол коопсуздуктары сакталат. Жергиликтүү калкка ыңгайлуу шарт түзүлөт.	

	Түп айыл аймагындагы ата-энелерге «Балдарга жагымдуу тарбия берүү» курсун өткөрүү	2026-жылга чейин ишке ашат. Ата-энелер балдарга туура тарбия берүү көнүмдөрүнө үйрөнөт.	
	Түп айыл аймагындагы жумушсуз көп балалуу энелер үчүн майда кол өнөрчүлүк ийримдерди уюштуруу	2025-жылга чейин ишке ашат. Үйдө отурган аялдар үчүн бош убактысын пайдалуу өткөргөнгө шарт түзүлөт.	
	Майып балдар үчүн реабилитациялык борборун куруу	2027-жылга чейин ишке ашат. Түп району боюнча майып балдар үчүн аларды коомго социалдаштыруу объектилери жок	
3.4. Социалдык жана жергиликтүү инфраструктураны өнүктүрүүгө байланышкан бюджеттик инвестициялардын зарылдыгын талдоо			
Инвестициялык артыкчылыктар	Мүмкүн болгон долбоорлордун жалпы сүрөттөлүшү	Күтүлгөн натыйжа жана убакыт	Наркы (миң сом)
Жергиликтүү бюджет, Ысык-Көл өнүктүрүү фонд, демөөрчүлөр	Түп айыл аймагында жайгашкан (Түп, Шаты, Бирлик) 4-мектепке, 2-бала бакчага ар бирине 2-даана атайын видеокөзөмөл орнотуу		822 000

Ысык-Көл өнүктүрүү фонд, демөөрчүлөр	Түп айылындагы “Жеткинчек” жана “Бакыт” бала бакчасындагы бал ойноочу аянчанын жасоо	2025-жыл 1-кварталы	2,0 млн
Ысык-Көл өнүктүрүү фонд, демөөрчүлөр	Түп айылындагы “Жеткинчек” бала бакчасынын тегерегин курчоо	2025-жыл 1-кварталы	420 млн
Жергиликтүү бюджет, Ысык-Көл өнүктүрүү фонд, демөөрчүлөр	Бирлик айылдарына спорт зал куруу жана ишке киргизүү	2025-2026-жж. Калк сергек жашоодо жашашына шарт түзүлөт.	20,0 млн
Жергиликтүү бюджет, Ысык-Көл өнүктүрүү фонд, демөөрчүлөр	Шаты айылына 120 орундуу бала бакчасын куруу	2025-2026-жж. Балдар мектепке чейин билим алышат.	26,0 млн
Жергиликтүү бюджет, Ысык-Көл өнүктүрүү фонд, демөөрчүлөр	Бирлик айылына 100 орундуу бала бакчасын куруу жана ишке киргизүү	2025-2026-жж. Балдар мектепке чейин билим алышат.	24,0 млн сом
Ысык-Көл өнүктүрүү фонд, демөөрчүлөр	Бирлик айылынын 275 орундуу орто мектебин курууну ишке киргизүү		250,0 млн
демөөрчүлөр	Шаты айылына 225 орунду мектеп курууну уюштуруу жана ишке ашыруу		200,0 млн
Жергиликтүү бюджет, Ысык-Көл өнүктүрүү фонд, демөөрчүлөр	Бирлик айылына Маданият үйүн куруу		75,0 млн

Жергиликтүү бюджет, Ысык-Көл өнүктүрүү фонд, демөөрчүлөр	Шаты айылынын маданият үйүн капиталдык ондоо	5 млн	
Жергиликтүү бюджет, Ысык-Көл өнүктүрүү фонд, демөөрчүлөр	Айыл ичиндеги жергиликтүү маанидеги ички чон көчөлөрдү жашылдандыруу	3 млн	
Жергиликтүү бюджет, Ысык-Көл өнүктүрүү фонд, демөөрчүлөр	Айыл ичиндеги жергиликтүү маанидеги ички чон көчөлөрдү жарыктандыруу	15 млн	
Жергиликтүү бюджет, Ысык-Көл өнүктүрүү фонд, демөөрчүлөр	Айыл ичиндеги жергиликтүү маанидеги ички чон көчөлөрдү асфальттоо, ондоо	175 млн	
Жергиликтүү бюджет, Ысык-Көл өнүктүрүү фонд, демөөрчүлөр	Айыл ичиндеги жергиликтүү маанидеги ички чон көчөлөрдү тротуарларды куруу	70 млн	
Жергиликтүү бюджет, Ысык-Көл өнүктүрүү фонд, демөөрчүлөр	Шаты айылынын суу түтүктөрүн толугу менен реконструкциялоо жана ишке киргизүүнү аткаруу	150 млн	
Жергиликтүү бюджет, Ысык-Көл өнүктүрүү фонд, демөөрчүлөр	Бирлик айылынын суу түтүктөрүн толугу менен реконструкциялоо жана ишке киргизүүнү аткаруу	100 млн	
республикалык бюджет	Жаш дарыгерлерди турак-жай жана үй курууга жер тилкелери менен камсыздоо	-----	

Жергиликтүү бюджет, Ысык-Көл өнүктүрүү фонд, демөөрчүлөр	Түп айылындагы Жениш паркын толугу менен ондон түзөө иштерин жүргүзүү	Жергиликтүү калкка эс алуу жайы түзүлөт, өсүп келе жаткан жаш муун үчүн жаны заманбап аттракциондорду орнотуу менен эс алуучу жай 2027-жылга чейин колдонууга берилет	6,0 млн		
Жергиликтүү бюджет, республикалык бюджет	Түп айыл аймагында салына турчу чоң курулуш объектилеринин тиешелүү курулуш иш кагаздарына жана тиешелүү иш кагаздарын даярдоого	Борбордук кочо, мекемелер алдын заманбап түргө келтирүү	866 400		
4-БӨЛҮМ. ЭКОНОМИКАЛЫК ӨНҮГҮҮ					
4.1. (таблица) Экономикалык өнүгүү (млн сом)					
Категория	факт			болжолдоо	
	2022	2023	2024	2025	2028
Экономиканын негизги тармактары боюнча товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү өндүрүү:	187340,0	60418,0	61873,0	76031,1	90442,0
Айыл чарба	165440,0	194352,0	209270,0	225162,0	392655,0
Өсүмдүк өстүрүү	17000,2	174412,0	184150,0	190412,0	345312,0
Мал чарбасы	4900,0	18000,0	19000,0	28000,0	43000,0
өнөр жай кызматтары	2800,0	5940,0	6120,0	6750,0	7565,0

13

Жөнөтүлгөн продукциянын көлөмү	1300,0	2900,0	3140,0	3538,0	3640,0	3910,0	4540,0
Курулуш нектизги капиталга колдонулган инвестициялар – ар кандай объектилер боюнча жалпы суммада		1400,0	1500,0	1800,0	1900,0	2100,0	2506,0
Дүн жана чекене соода автомобилдерди жана мотоциклдерди ондоо	2000,0	77699,0	101666,0	102450,0	106400,0	107400,0	108840,0
Мейманканалардын жана ресторандардын иши	7746,0	2100,0	2300,0	2400,0	2510,0	2700,0	2800,0
Транспорттук иш-чаралар жана жүктөрдү сактоо		8850,0	9042,0	10128,0	11420,0	15415,0	18670,0
Маалымат жана байланыш	100,0	110,5	118,2	124,4	130,5	135,0	140,0
Саламаттыкты сактоо социалдык кызматтар	536,1	681,9	1148,0	1744,0	1926,0	1935,0	1980,0
Искусство көнүл ачуу жана эс алуу	70,0	85,0	90,0	98,0	100,0	110,0	120,0
Түз инвестициялар	2000,0	6000,0	47193,5	78877,0	103319,0	128870,0	146760,0
Соода	2000,0	6000,0	7000,0	46877,0	50869,0	65445,0	70950,0
Калктын кирешеси:			10000				
Орточо номиналдык эмгек акы			21000				

Эмгек мигранттарынын которуулары										
Пенсиянын орточо өлчөмү	2900	3200	4900	6500	6800	7200				8100
Орточо пайда	420	610	840	1200						
Чакан жана орто бизнестен түшкөн орточо киреше	30,0	35,0	35,0	38,0	40,0	45,0				48,0
ГФСУнун жерлерин өздөштүрүү (%)										
Жайыт жерлерин өздөштүрүү (%)										

4.2. Учурдагы кырдаалды талдоо жана экономикалык

адистештирүү

Түп айыл аймагынын экономикалык өнүгүүсү айыл чарба багытында гана адистештирилген (мал чарба, дан өсүмдүктөрүн жана көп жылдык чөп өстүрүү, акыркы мезгилде мөмө-жемиштерди өстүрүү)

- өндүрүү үчүн өздүк чийки зат бар тери жүндү кайра иштетүүчү өндүрүш жок;
- квалификациялуу жумушчу күчү бар. эмгекке жарамдуу калктын саны жетиштүү, бирок жумуш орундары жетишсиз;

Соода тармагы тез өнүгүп жатат, себеби Түп айылы райондун борбору. Бирок соода тармагы баардык түйүндөр бири бирине окшош.

Түп айыл аймагында жакшы өнүгүүчү тармактар:

- кант кызылчасын өстүрүү жана аны кайра иштетүү үчүн завод куруу;
- тоют базасынын ар түрдүүлүгүн көбөйтүү максатында, тоюмду болгон айыл чарба өсүмдүктөрүнөн гранул жасап чыгаруу;
- балык өстүрүү жана сатууга чыгаруу;
- эко-туризм
- кол өнөрчүлүк;
- канаттуулар чарбасын өнүктүрүү;
- курулуш тармагын өздөштүрүү;

- мал чарбасынын асылдуулугун жогорулатуу (сүт, эт багыты); -күнөскана тармагын өнүктүрүү; Түп айыл аймагында жогорку тармакты өнүктүрүүгө жагымдуу шарт: -туристтик продуктулар булгаары жана жүндөн атайын сувенирлерди жасоо; Түп айыл аймагында перспективдүү тармакты өнүктүрүү үчүн төмөнкүлөр жетишсиздиги: -Билимдүү кадрлардын жетишсиздиги; -Ишкердик жөнүндө билимдин жетишсиздиги; -класстер түзүү			
4.3. Экономикалык өнүгүү муктаждыктарын талдоо (анын ичинде тике (жеке) инвестициялар			
Приоритет	Мүмкүн болгон иш-чаралардын жана долбоорлордун жалпы сүрөттөлүшү	Күтүлгөн натыйжа жана убакыт	Болжолдуу наркы (мин сом)
	Түп айылына нан бышырган эски цехти кайра кондитердик багыттагы кайра иштетүүчү цех кылып ачуу"		15 млн
	Түп айылына тоок фермаларын ачуу		8 млн
	Кант кызылчасын иштетүү заводун куруу иш чарасын уюштуруу"		120 млн
	Түп айылына кирпич заводун куруу		50 млн

	Түп айылына карагат жана малинаны кайра иштетүүчү заводун ачуу"		20 млн	
	Айыл аймактын жарандарына күнөскана куруу иштерине көмөк көрсөтүү.		100 млн	
	Түп айылына жүн жана тери иштетүүчү цехтерин ачуу "		150 млн	
	Айыл чарба кооперативдерин уюштуруу		-----	
	Түп айылына сүт иштетүүчү ишкана ачуу		50 млн	
	Туризмди өнүктүрүү үчүн Түп айылында туризм багыты боюнча дестинация ачууну уюштуруу.		10 млн	
	Шаты айылында ат туризмин өнүктүрүү үчүн маршруттарды түзүү жана ички, тышкы туристтерди тартуу үчүн туристтик фирмалар менен иш алып баруу		-----	
	Айыл аймактын аймагында (капчыгайларда, көл жээктеринде ж.б.) жайкы туризмди жана ат туризмин өнүктүрүү, боз үй жана заманбап коттедж шаарчаларын куруу"		10 млн	

	Малга берилүүчү тоюттун сапатын жана ар түрдүүлүгүн жогорулатуу үчүн гранул иштеп чыгаруу"		30 млн					
	Түп айылына эт азыктарын кайра иштетип, консервациялоо цех куруу		8 млн					
	Мал союуучу сех куруу		5 млн					
	Түп айылына чон масштабдагы мамлекеттик стандарттагы кондитердик фабрика куруу		15 млн					
	Мөмө-жемиштерди кайра иштетүү цехтерди ачуу		10 млн					
	Түп айыл аймагынын башка альтернативдүү өсүмдүктөрдү өстүрүүгө ижара жерлерди тикелей берүүнү уюштуруу"		-----					
5-Бөлүм инклюзивдик өнүгүү								
5.1. (таблица) Инклюзивдик өнүгүү (адамдар)								
Категория	факт		күтүү			болжолдоо		
	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Эмгекке жарамсыз болгон мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар (адамдар)	3961	3958	3955	3950	3947	3939	3931	
Өтө кедей адамдар (адамдар)	94	156	154	151	147	141	136	

Турмуштук оор кырдаалга туш болгон балдар (адамдар)	512	92	90	90	79	60	50	
Турмуштук оор кырдаалга кабылган үй-бүлөлөр (адамдар)	339	509	504	503	498	495	490	
Алыскы калктуу пункттардын калкы (адамдар)		328	317	272	252	232	212	
Эмгек мигранттарынын жашы жете элек балдары (адамдар)	141							
Этникалык азчылык (адамдар)	1048	144	136	187	120	112	109	
Аялдар	539	1049	1045	1044	1042	1040	1039	
Аялдар (жалпы калктын %)	59	540	541	543	544	545	546	
Карылар (жалгыз) (адамдар)	1682	57	54	52	51	50	50	
Калктын бардык категорияларынын аялуу топторунун (аялдарды кошпогондо) калктын жалпы санындагы жалпы үлүшү (%)		1660	1553	1542	1545	1549	1550	
Гендердик зомбулук учурлары	1		2%	3%	2%			
Кризистик борборлордун саны		1	2	3				
5.2. Учурдагы кырдаалды талдоо								
Түп айыл аймагынын калктын аялуу топторуна кирген жарандардын жалпы саны - 3006. 2024-жылдын акырына карата бул жалпы калктын 19,3 % түзөт. Бул өтө чоң көрсөткүч, бирок жакынкы арада олуттуу өсөйт, себеби мамлекеттик социалдык контракттын негизинде жакыр үй-бүлөөлөрдү								

жакырчылактан чыгаруу боюнча иш алынып барууда. Ошону менен бирге АА райондук борбор болгондуктан ички миграциянын эсебинен жумушсуздар эмгек биржасына иштөө үчүн көп келип батырлерде туруп калышкан. Калктын аялуу топторунун структурасында ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген жарандар 9% түзөт. Калганы көпчүлүгү жумушсуздар, жетим-жесирлер, жалгыз бой адамдар.

Бул СЭӨП Түп айыл аймагынын калкынын аялуу топторун:

-жетим-жесирлерге жана жаш үй-бүлөлөргө өз бизнесин ачууда реалдуу жардам көрсөтүү үчүн каржылоону тартуу;
-жакырчылыкты азайтуу жана ички жана тышкы миграциянын деңгээлин төмөндөтүү үчүн чакан ишканаларды ачуу аркылуу жаны жумуш орундарын түзүүгө дем берүү;
-өз бизнесин ачууну каалаган жаштарды колдоо, калктын финансылык сабаттуулугун жогорулатуу боюнча окуу иш-чараларын өткөрүү;
-кыш мезгилге аз камсыз болгон калкка даректүү жардам - 500 кг көмүр таратуу;
-кайрылган учурда, аз камсыз үй-бүлөлөргө, ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген адамдарга материалдык жардам көрсөтүү.
-үй-бүлөөлүк зомбулуктан жапа чеккен балдарга психологиялык, юридикалык жардам көрсөтүүлүүдө. Түп айыл өкмөтүнүн алдында уюштурулган Балдарды коргоо борбору 2014-жылдан бери иш алып барууда.
-Мүмкүнчүлүгү чектелген адамдардын үй-бүлөлүк абалына жана ден соолугуна жана ички, тышкы миграциядагы жарандардын балдарына туруктуу мониторинг жүргүзүлөт.
-Өнүгүүсүндө кемчиликтери бар балдар үчүн жеринде сабактарды өткөрүү үчүн заманбап реабилитациялык борбор куруп берүү керек.
2022-жылдан бери аз камсыз үй-бүлөлөргө социалдык контракт түзүлүп, жакырчылык жылына 10% азайуу күтүлүүдө. Жылына болжол менен 60 га жакын оор кырдаалдагы адамдарга материалдык жардам көрсөтүлүүдө. Айыл аймакта 187 мигранттардын балдары менен иштөө боюнча комплекстүү иш-чаралар иштелип чыккан, ар бир үй-бүлөнүн балдары тыкыр көзөмөлгө алынган.

Корутундулар жана сунуштар:

- Жумушсуздарга системалуу түрдө иштөө үчүн эмгек биржасын уюштуруу;
- Бала бакчага аз камсыз үй-бүлөлөргө жеңилдик берүү субсидиянын негизинде;
- ДМЧ балдарга реабилитациялык борбор курууга жер бөлүп берүү;
- Томолдой жетим балдарга үй курууга жер бөлүп берүү жана ипотекалык турак жайлар менен кезексиз камсыздоо;
- Курулуп жаткан социалдык ишарча толугу менен ДМЧ жана томолой жетим балдарга берүү;
- Жумушка жарактуу майыптарга бизнес-план түзүүгө жардам берүү (окутуу)
- Майып балдардын энелерин окутуу (югопед, сенсомоторикалык ийримдер, заманбап өнүктүрүү методикаларына үйрөтүү);
- Социалдык аз камсыз үй-бүлөлөргө, майып балдарга социалдык дүкөн ачуу;

- (кийим-кече, жасаган буюмдарды сатыкка коюу.)
- Көп балалуу энелер учун майда кол өнөрчүлүкк ийримдерди уюштуруу (Балдарды коргоо борборунда)

5.3. Инклюзивдик өнүгүү муктаждыктарын талдоо			Күтүлгөн натыйжа жана убакыт	Болжолдуу наркы (миң сом)
Приоритет	Мүмкүн болгон чараларды жана долбоорлорду карап чыгуу			
	Үй-бүлөлөрдү зордук зомбулуктан коргоо чараларын күчөтүү максатында кызмат көрсөтүүнү уюштуруу		зомбулукка кабылган балдар психологиялык, укуктук жана социалдык жардам алышат	1,5 млн
	Эмгек рыногунда талап кылынган кесиптерге ээ болууга ДМЧА үчүн майда курстардан окутуу		майып балдар жумушка орношууга мүмкүнчүлүк түзүлөт	100,0
	Түп айыл аймагындагы ДМЧ балдар, жетим балдар, аз камсыз үй-бүлөлөгү балдарга жайлоодо жайкы лагерге эс алууну уюштуруу		ден соолугу чыналат	200,0
	Системалуу түрдө иштөө үчүн эмгек биржасын уюштуруу		Жумушсуздар азаят	--
	Бага бакчага балдарды төлөнүүчү акчасына жеңилдик берүү, субсидиянын негизинде		Материалдык колдоо	--

	ДМЧ балдар үчүн реабилитациялык борбор курууга жер бөлүп берүү	Майып балдарда өнүгүү жүрөгү	50,0 млн	
	Томолой жетим балдарга үй курууга жер бөлүп берүү жана ипотекалык турак жайлар менен кезексиз камсыздоо	Томолой жетим балдарга шарт түзүлөт		
6-БӨЛҮМ . МЕЙКИНДИК				
6.1. (таблица) Мейкиндик				
Түп айылындагы трансформацияланган 29 га жер өндүрүш зонасы болот	Асфальт-бетон завод курулат	Сип-панель үйлөргө керектүү тетиктерди чыгаруу заводу курулат		
Бирлик жана Түп айылдарына Түп суусунун жээгине чакан ГЭСти куруу				
Түп айыл аймагынын калктуу конушун кенейтүү үчүн жер тилкелерин трансформациядан өткөрүү 50 га				
Балык чарбаларын өнүктүрүү үчүн шарттар түзүү (жер аянттарын бөлүп берүү)	турак жай фондунун аянтын 6% га көбөйтүү калктын турак жай менен камсыз болушун жакшыртууга жана кожолуктардын санын 10% га көбөйтүүгө өбөлгө түзөт			
Сугат системасын кайра калыбына келтирүү үчүн суу лотокторун жана суу бөлүштүрүүчү шаймандарды орнотуу 20 км	Жайыт жана айдоо жер аянттарын суунун алып кетүүсүнөн сакталат			
	факт	күтүлгөн	болжолдоо	

Категория	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Айыл чарба жерлери (бардыгы):	31365	31365	35365	31365	31365	31365	31365	
Анын ичинде айдоо аянттары	14990	14990	14990	14990	14990	14990	14990	
сугарылбаган	949	9497	9497	9497	9497	9497	9497	
Сугат айдоо жерлер	5056	5056	5056	5056	5056	5056	5056	
Жайыттар	4441	4441	4441	4441	4441	4441	4441	
анын ичинде жеке	4481	4481	4481	4481	4481	4481	4481	
АЖМФ	7771	7771	7771	7771	7771	7771	7771	
Иш жүзүндө колдонулган	1726	1726	1726	1726	1726	1726	1726	
Колдонулбаган баланс	1726	1726	1726	1726	1726	1726	1726	
Өнөр жай, транспорт, байланыш, коргоо жана башка багыттагы жерлер (бардыгы)	-	-	-	-	-	-	-	
Иш жүзүндө колдонулган	294	294	294	294	294	294	294	
Колдонулбаган баланс	294	294	294	294	294	294	294	
Калктуу конуштун жерлери бардыгы	-	-	-	-	-	-	-	
Анын ичинде турак жай курулушу	797	797	797	797	797	797	797	
Иш жүзүндө колдонулган	97	97	97	97	97	97	97	

Колдонулбаган (баланс)	97	97	97	97	97	97	97	97	97
Жаратылышты коргоо зоналары (бардыгы)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Токой фондусунун жерлери	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Суу фондусунун жерлери	14037	14037	14037	14037	14037	14037	14037	14037	14037
Запастагы жерлер	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Иш жүзүндө колдонулган	1147	1147	1147	1147	1147	1147	1147	1147	1147
Колдонулбаган (баланс)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
АА айыл чарба жерлеринин жалпы аянтындагы иш жүзүндө пайдаланылган айыл чарба жерлеринин үлүшү (%)	1147	1147	1147	1147	1147	1147	1147	1147	1147
Турак жай курууга арналган, инженердик инфраструктура менен камсыздалган жер участокторунун аянтынын үлүшү (%)	7,6	7,6	7,6	7,6	7,6	7,6	7,6	7,6	7,6
Инженердик инфраструктура менен камсыз кылынган өндүрүштү жайгаштыруу үчүн арналган жер участокторунун аянтынын үлүшү (%)	50	50	50	50	50	50	50	50	50

Категория боюнча пайдаланылбаган же кошумча жерлерди пайдалануу зарылдыгынын прогнозу (га):	29	29	29	29	29	29	29
айыл чарба жерлери	54	54	54	54	54	54	54
Өнөр жай							
Механикалык инженерия							
Суу фондусунун жерлери							

6.2. Учурдагы кырдаалды талдоо

- Жалпысынан алганда, ААнын аймагында сугат жерлер жетиштүү – 4481,0 га түзөт же 46,7%.

- Түп аймагындагы пайдаланылбаган жаткан 54 га жерлер бар.

- Акыркы жылдарда көп жылдык чөптөр өскөн жерлердин аянты көбөйдү, бул айыл чарба өсүмдүктөрүн өнүктүрүүгө жакшы таасирин тийгизет: биринчиден, топурактын түшүмдүү катмары, сазга айланып кетиши. Экинчиден, аймактын тоютка болгон муктаждыгы толугу менен канааттандырылбайт.

- Айдоо аянтынын 4 га, жайыт багытындагы 25 га жерлер өнөр жай жерлерине которулду.

- Айдоо аянтынын 50 га жайыт багытындагы жерлер турак жай курууга которулду.

- Мындан тышкары, Түп, Бирлик, Шагы айылдарынын айланасында кайрак жана жайыт категориясындагы жерлердин жоктугуна байланыштуу кезекте турган жарандарга турак жай куруу үчүн жерлерди берүү муктаждыгы курч болгондугуна байланыштуу трансформациялоого 50 га сугат жер сунушталган менен четке кагылууда.

Ошондой эле жаны социалдык объектилерди куруу үчүн бош жаткан жерлерди пайдалануу пландалууда.

6.3. Мейкиндик планынын элементтери

Мейкиндик планын өзгөртүү боюнча чаралар же ниеттер:

Күтүлгөн жыйынтыктар:

Түп айландагы трансформацияланган 29 га жер өндүрүш зонасы болот

Асфальт-бетон завод курулат

Сип-панель үйлөргө керектүү тетиктерди чыгаруу заводу курулат

Бирлик жана Түп айылдарына Түп суусунун жээгине чакан ГЭСти куруу											
Түп айыл аймагынын калктуу конушун кеңейтүү үчүн жер тилкелерин трансформациядан өткөрүү 50 га											
Балык чарбаларын өнүктүрүү үчүн шарттар түзүү (жер аянттарын бөлүп берүү)		турак жай фондунун аянтын 6% га көбөйтүү калктын турак жай менен камсыз болушун жакшыртууга жана кожолуктардын санын 10% га көбөйтүүгө өбөлгө түзөт									
Сууга системасын кайра калыбына келтирүү үчүн суу лотокторун жана суу бөлүштүрүүчү шаймандарды орнотуу 20 км		Жайыт жана айдоо жер аянттарын суунун алып кетүүсүнөн сакталат									
7-БӨЛҮМ. ЭКОЛОГИЯ											
7.1. (таблица) Экология											
Категория	факт.	күтүлгөн		болжолдоо							
		2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029		
Токойлор ээлеген аймак, анын ичинде жайылма токойлор (га)	14037	14037	14037	14037	14037	14037	14037	14037			
Токойлорду калыбына келтирүү											
Деградацияланган жайыттардын аянты			90								
Малдын жайытка болгон жүгү (1 айга гектарга шарттуу малдын башынын саны)	7	7	8	9	10	11	12				

Деграциацияланган жайыттардын жалпы жайыт аянтына карата үлүшү (%)	3%	2,9%	2%	2%	2%	2%	1,5%	1%	
Деграциацияга луушар болгон айыл чарба жерлеринин аянты (га)	-	-	-	25	20	15	10		
Деграциацияланган жайыттардын жалпы аянтына карата калыбына келтирилген жайыттардын үлүшү	28%	30%	32%	30%	45%	60%	70%		
Энергияны үнөөмдөө, Кожолуктарды жылытуу үлүшү (%)			27,8						
Борбордук жылытуу									
Электр энергиясы	68%	65%	60%	55%	62%	61%	58%		
газ	-	-	-	-	10%	20%	30%		
меш жылытуу		-	-	45%	50%	55%	70%		
башка орнотуулар					10%	20%	30%		
Башка кайра жанылануучу булактар жеи энергияны үнөмдөөчү орнотуулар (мисалы көпкө күйүүчү мештер ж.б.)				-	10%	20%	30%		
КТК полигондорунун саны (даана)	1	1	1	1	1	1	1	1	

КТК ны кайра иштетүү боюнча ишканалар же коншу аймактардагы мындай ишканалар менен макулдашуу			1	1	1	1				
Санкцияланбаган полигондордун саны										
Кен казып алуу тармагынын объекттери (бир.)	---									
Экологиялык тобокелдеги жогору кен казып алуу тармагынын объекттери (даана)	-		-	-	-	-			-	
Тазалоочу курулмалар аркылуу өткөн саркынды суулар (%)	-		-	-	1	1			1	

7.2. Учурдагы кырдаалды талдоо

Айыл аймактын Шаты, Бирлик айылдарын бойлоп Түп суусу агат. Суунун көлөмү туруктуу. Абанын сапаты жакшы. Түп айылы Ысык-Көлдүн батыш тарабында жайгашып, көлдүн экологиясын коргоо боюнча иш чараларга муктаж. Себеби, кызыл китепке кирген балыктын түрлөрү өрдөп келип, тукум улантуу процесси жүрөт. Түп айылынын чыгыш жана батыш тарабында алма бактардын абалы жакшы.

Экологиялык маселелерде бир катар көйгөйлөр бар:

-Бүтүнкү күндө Түп айылындагы таштандыларды чыгаруу иштери Түп айыл өкмөтүнө караштуу МКТЧ муниципалдык ишканасы тарабынан жүргүзүлүүдө. Таштанды маселеси Түп айыл аймагында бир нукка түшүп иретке келтирилди. Полигон айыл аймактын Түп айылына тиешелүү “Тасманын бели” участкасында жайгашкан.

Полигондун таштандылары шамал болгондо учуп кетпеши үчүн тегереги тосулган. Бирок кайра иштетүүчү ишкана жоктугунан баары бир акыр-чикирлер чачылып калат. Кайра иштетүүчү ишкана куруу үчүн бизде сырьё жетишсиз, ошондуктан “Измурд” ишканасы менен келишим түзүлүп, акыр-чикирлер сорттолуп алынып башталган.

Таштандыларды жергиликтуу калк кайдыгерлигинен туш келди жерге таштап, майда акыр чикирлер көбөйүп кетет;

Таштандыларды чогултуу үчүн контейнерлердин жетишсиздиги;

Таштандыларды кайра иштетүүчү жабдуулардын жетишсиздиги;

-Түп айылынын тургундары тиричилик жана ичүүчү керектөөлөр үчүн суу менен Шаты айылындагы жер астындагы скважиналардан берүү жолу менен камсыздалат жана Аанын аймагында канализация жок болгондуктан, өзгөчө Түп айылында тиричилик саркынды суулары жерге (септик) сиңип турат. Бүгүнкү күндө жаны ичүүчү таза суу системасы жасалып жатат. Ал эми канализация системасы киргизилип, саркынды сууларды топтоочу жана тазалоочу жай куруу иштери башталды.

Бирлик айылынын жээгинде 10 км чакырым аралыкта жер кыртышы жумшак болгон жер аянттарды Түптүн суусу жээп жатканы экология түздөн түз таасирин тийгизип, тургундардын дагы үлүш жерлериндеги өсүмдүктөрү чон зыян келтирүүдө. Түп айылынын батыш тарабында дагы Түп суусу сол тарабындагы жээкти жууп, жарандардын жер аянттарына, он тарабынан токойго тийиштүү жер аянттарына коркунуч жаратууда.

Корутундулар жана сунуштар:

Түп айыл аймагында кооптуу же тоо-кен өндүрүшү жок, жаратылыш парктары жок, ошондуктан негизги экологиялык маселелер катуу тиричилик калдыктарын башкарууга байланыштуу. Полигондордун абалы жана таштандыларды ташып чыгаруу жана көмүү үчүн зарыл болгон кошумча полигондордун жоктугу жакынкы келечекте айыл аймактын экологиялык абалына өтө терс таасирин тийгизиши мүмкүн. Кырдаалды жакшыртуу үчүн катуу таштанды калдыктары (КТК) полигонду рекультивациялоо керек.

Түп суусунун нугун буруу боюнча жана жээктерди бекемдөө жумуштарын жүргүзүү үчүн көп каражат талап кылгандыктан, жогору жактан жардам суроо керек.

Электр энергияны үнөмдөө менен бирге экологиядагы минималдуу зыян келтирүү жана калктын дагы бюджетин үнөмдөө (көмүр республика боюнча Түптө кымбат, Кара Кече-6500 сом, Каражыра -9500 сом) максатында “Газпром-нефть” ишканасы менен республикалык деңгээлде келишим түзүп газ түтүктөрүн Ысык-Көл өрөөнү анын ичинде Түп айыл аймагына киргизүү. Калкты коопсуз, үнөмдүү жана экологиялык таза отун менен камсыз кылуу.

7.3. Экологиялык проблемалар			
Артыкчылык	Мүмкүн болгон чаралардын жалпы сүрөттөлүшү	Күтүлгөн жыйынтыктар жана убакыт	Болжолдуу наркы (мин сом)
	Тиричилик катуу калдыктарын полигонунун абалын жакшыртуу үчүн рекультивация иштерин аткаруу	Экологиялык абал жакшырат 2025-2027-жылда	15 млн

	Тиричилик катуу калдыктарын сорттоп чыгарып кетүү	Экология тазарат. Катуу калдыктар сорттолуп кайрадан иштетүүгө кетет 2024-2027	5000,0 мин
	Таштандылардан айлана-чөйрөнүн булганышын алдын алуу	2025-жылга мыйзамсыз акыр чикир жок болот.	Каражат кетпейт
	Түп айыл аймагынын Бирлик айылын Түп суусу жээктеп аккандыктан жаз убагында суунун көлөмү көбөйгөндүгүнө байланыштуу жер үлүштөрүн суу жеп кеткендигине байланыштуу дамба куруу	2025-2026-жылдарга коомдук жерлер, көчөлөр таза болот.	500,0 мин
Газпром-нефть ишканасы менен республикалык деңгээлде келишим түзүп, газ түтүктөрүн Ысык-Көл өрөөнү анын ичинде Түп айыл аймагына киргизүү	Түп айыл аймагындагы электро энергиясын үнөмдөө максатында газ системасын киргизүүнү ишке ашыруу	Электр энергия үнөмдөлөт менен бирге экологиядагы минималдуу зыян келтирилет жана бюджет үнөмдөлөт.	Каражат кетпейт

Тиркеме №6 Бюджеттик таблица №1 ЖЕРГИЛИКТҮҮ БЮДЖЕТ

8.1. Бюджеттик каражаттар											
Экономикалык классификация	Категория	2022 жыл факт	2023 бекитилген	2023 факт аткарылган	Айырма	2024 күтүү	2025 болжолдоо	2026 болжолдоо	2027 болжолдоо	2028 болжолдоо	2029 болжолдоо
1	2	3	4	5	6 (4-5)	7	8	9	10	11	12
	Калдык 01.01.2022жылга	18005,5	22730,3			15987,2					
	ЖӨБ БОЮНЧА КИРЕШЕ (БАРДЫГЫ)	48840,4	45911,8	66147,3	20235,5	60381,4	67015,6	75212,6	82800,5	89776,5	93633,7
11	САЛЫКТЫК КИРЕШЕЛЕР	37747,3	41562,2	44341,6	-2779,4	53661,6	59298,6	67495,6	74509,6	81485,6	85323,6
11111100	Салык агенти төлөөчү киреше салыгы	29955,0	36660,3	38398,4	-1738,1	49020	54657	62854	69768	76744	80582
11111200	Бирдиктүү салык декларациясы боюнча киреше салык	821,8		544,2	-544,2						
11122100	Милдеттүү патенттин негизинде салык	3152,1		1,2	-1,2						
11122200	Патенттин негизинде салык	1621,8	2385	2857,9	-472,9	2385	2385	2385	2385	2385	2385
11311100	Турак жайга же жайга мүлк салыгы	3,5		22,9	-22,9	21,6	21,6	21,6	21,6	21,6	21,6
11311200	Турак жай эмес имаратка жана жайга мүлк салыгы	257,2	292,6	267,1	25,5	350	350	350	350	350	350
11311300	3-топтогу ишкердик иши үчүн пайдаланылган кыймылсыз мүлккө салык	45,9		6,0	-6						
11312	Кыймылдуу мүлккө салык	1890,0	2224,3	2243,9	-19,6	1885,0	1885,0	1885,0	1985,0	1985,0	1985,0
1132	Жер салыгы	2559,2	1770,0	2135,9	-365,9	2120,0	4310,0	4310,0	4310,0	4310,0	4310,0

11321100	Жанаша, короо жай жана багбанчылык-огород жер участкаторуна мүлк салыгы	470,4	422,0	472,0	-50	422	422	422	422	422
11321200	Айыл чарба жерлерине тиешелүү жерлерге мүлк салыгы	437,4		202,6	-202,6	2190	2190	2190	2190	2190
11321300	Калктуу конуштардын жерлерине жана айыл чарба багытында болбогон жерлерге мүлк салыгы	1651,4	1348	1461,3	-113,3	1698	1698	1698	1698	1698
11412	Сатуудан салык	77,6	77	130,9	-53,9	77	77	130,9	130,9	150,1
1142100	Сатуудан салык									
11442	Роялти	77,6	77	130,9	-53,9	77	77	130,9	130,9	150,1
133	Трансфертты	212,0	0,0	416,4	-416,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
13311200	Тендөөчү трансферттери									
13311300	Дем берүүчү трансферттер									
	Максаттуу трансферттер	212,0		416,4	-416,4					
1332	Өз ара эсептешүү жолу менен которулган каражаттар	4920,5	0	15323,4	15323,4	0	0	0	0	0
13321100	Республикалык бюджеттен өз ара эсептешүү жолу менен которулган каражаттар	4920,5		15323,4	15323,4					
14	Салыктык эмес кирешелер									
1415	Ижара төлөмү	2814,4	2093,1	2356,8	-263,7	2940,5	2940,5	3490,5	3490,5	3490,5
14151100	Кен казып алуу акысы									

[illegible]

14224200	Таштанды чогултуу акысы	380,4	359,5	488,4	-128,9	1552,3	359,5	359,5	359,5	359,5
14221800	Унаа токтотуучу жайдын акысы									
14224410	Алкоголдук продук. сатуу лицензия алган субъек. этил спирттин жана алкогольдук продукцияны өндүрүү			205	-205					
14222	Мамлекеттик алым	104,9	0	115	-115	0	0	0	0	0
14222100	Жарандардын паспортторун берүү үчүн мамлекеттик алым									
14222200	Юстиция органдары тарабынан алынуучу мамлекеттик алым									
14222300	Сот органдары тарабынан алынуучу мамлекеттик алым									
14511110	Башка мамлекеттик алымдар	104,9		115	-115					
1423	Акы төлөнүүчү кызматтарды көрсөтүүдөн түшкөн кирешелер атайын фонддорго түшүүчү салыктарсыз									

2111	Жумушчулардын жана кызматкерлердин негизги эмгек акысы	7630,3	12108,9	11092,4	1016,5	12328,1	10612,1	10662,3	10712,5	10762,7	10812,9
2121	Социалдык фондго чегерүүлөр	1052,8	1602,6	1494,9	107,7	1614,2	1538,9	1547,6	1556,2	1564,8	1573,4
2211	Өлкө ичинде кызматтык сапарлар чыгымдары	603,5	420,4	374,1	46,3	338,8	358,8	378,8	398,8	411,8	431,8
2212	Байланыш кызматтары	128,5	148,6	124,4	24,2	209,2	213,4	213,4	213,4	213,4	213,4
2213	Ижара акысы				0						
2214	Транспорттук кызмат көрсөтүү	760,1	928,2	781,5	146,7	1155,7	1190,7	1200,1	1220,1	1240	1260,5
2215	Башка товарларды жана кызматтарды сатып алуу	5167,6	6254,7	5575,2	679,5	7215,1	8215,4	8315,4	8415,4	8515,6	8615,9
2216	Саламаттык сактоо системасынын бир статьясы менен көрсөтүлгөн чыгашалар										
2217	Дары-дармектерди жана медициналык буюмдарды сатып алуу										
2218	Тамак-аш сатып алуу	2	1394,6	874,5	520,1	1395,6	1395,6	2173,2	2173,2	2173,2	2173,3
2221	Учурдагы мүлктү оңдоого кеткен чыгымдар	1112,1	5847,8	5712,4	135,4	2480,2	2950	2950	3010,5	3010,5	3010,5
2222	Учурдагы тиричилик муктаждыктары үчүн буюмдарды жана материалдарды сатып алуу	2273,9	2943,2	2838,8	104,4	12114,9	12114,9	12114,9	12114,9	12114,9	12114,9

	АКТИВДЕР ЖАНА МИЛДЕТТЕНЕМЕЛЕР	22991,2	41001,6	32323,8	8677,8	22488,3	,0	0	0	0	0
3111	Имараттар жана куруулар	18511,3	26258,3	17950,2	8308,1	16833,3					
3112	Машиналар жана жабдуулар	4479,9	14584,2	14258,2	326	5605					
3113	Башка негизги фонддор		159,1	115,4	43,7	50	210	300	400	500	600
3141	Жер сатып алуу учун										
	АТАЙЫН КАРАЖАТТАР ЭСЕБИМЕН										
	Жергиликтүү инфраструктураны өнүктүрүү жана тейлөө үчүн чегерүү										
						7987,2	20716,9	27643,6	34718,4	41265,8	44747,7

8.2. Ресурстарга анализ жүргүзүү

Түп айыл аймагынын жергиликтүү бюджетин жогорунда келечектүү планга КРнын Министрлер Кабинетинин 2022-жылдын 26-декабрындагы №713 Токтомого ылайык таза суу, таштанды, сугат суу жана жайыт планын жогорулатуу менен жетишүү. Тактап айтканда 2024-жылдагы аткарылган планга 13952,5 миң сомго кошумча 393,5 миң сомго жогорулатып, 2025-жылы жалпысы 14346,0 миң сомго жеткирүү.

Айыл аймагындагы муниципалдык айыл чарба багытына арналбаган жер участкаларын жана Айыл чарба багытындагы жер участкаларын

инвентаризациядан кайрадан өткөрүп ижарага берүү менен жогорулатуу

Айыл чарба жерлеринин мамлекеттик фондундагы суу барбаган жерлерди инвесторлорго ижарага берүү

Алыскы жана ортонку, ошондой УДДа турган жайыттарга чыккан малдардын санын тактоо менен жайыт акыны чогултуу жолу менен, 2025-жылдан баштап жайыт акылары толук чогултулуп, бюджетке кошумча кирешелер көтөрүлөт.